

До спеціалізованої вченої ради Д 08.727.04
у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ

49005, м. Дніпро,
просп. Гагаріна, 26

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, доцента
Н.С. Юзікової – на дисертацію і автореферат
СКОК СЕРГІЯ ГЕОРГІЙОВИЧА**

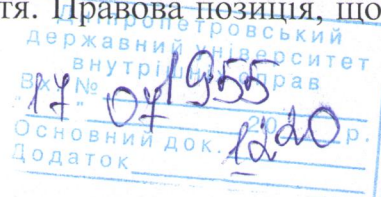
**за темою «Проблеми множинності злочинів при кваліфікації умисних
вбивств», подані на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних
наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право**

Вивчення змісту дисертації, автореферату та наукових публікацій за темою дисертації С.Г. Скок, дає підстави стверджувати про актуальність виконаного дослідження, глибокий правовий аналіз з питань теми, обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій щодо комплексного дослідження проблем множинності злочинів при кваліфікації умисних вбивств та розробки на цій основі пропозицій щодо удосконалення чинного КК України та практики його застосування.

Актуальність дослідження. Життя людини являє собою найвищу соціальну цінність. Тому дослідження проблеми множинності злочинів при вчиненні таких найбільш небезпечних для суспільства в цілому і громадян зокрема злочинів, як умисні вбивства набуває особливої актуальності.

Серед причин множинної злочинності не останнє місце займає недостатня ефективність функціонування системи органів правосуддя та інших правоохоронних органів. Необхідним заходом попередження множинної злочинності є вдосконалення кримінального законодавства та судової практики, підвищення ефективності покарань, посилення кримінальної відповідальності за таку злочинну діяльність.

У сучасному кримінальному законодавстві України відсутні чіткі правила кваліфікації множинних злочинів проти життя. **Правова позиція, що**

викладена у постановах ВСУ чи рішеннях інших судів по окремих категоріям справ, частково допомагає у вирішенні питань кваліфікації. Немає однозначної позиції і в кримінально-правовій науці. Все це негативно впливає на стан злочинності, та сприяє поступовому зростанню числа множинних злочинів, в тому числі і умисних вбивств.

Вітчизняним законодавцем вбивство віднесено до найбільш небезпечного виду злочинних посягань. Відповідно, вчинення посягання на життя іншої людини у множинності з іншими злочинами, представляє ще більшу загрозу суспільним відносинам, що викликано багатооб'єктним характером аналізованого виду вбивства, його поширеністю і рядом інших факторів, що свідчать про високий ступінь соціальної обумовленості відповідальності за даний вид посягання. В цьому контексті дисертація Скок С.Г. є затребуваною, своєчасною, виконаною на актуальну тему.

Окремі аспекти кримінально-правової кваліфікації множинності злочинів порушувались у працях М. І. Бажанова, В.Г. Беляєва, С.В. Бородіна, Ф.Г. Бурчака, В. С. Батиргарєєвої, Ю. В. Бауліна, Л.П. Брич, Л.Д. Гаухмана, А.А. Герцензона, В. К. Грищука, А.Ф. Зелінського, І. О. Зінченко, Д.Ю. Кондратова, М.Й. Коржанського, П. К. Кривошеїна, В.М. Кудрявцева, О.К. Маріна, В.О. Навроцького, В. І. Тютюгіна, Т.І. Созанського, Ус О.В., С.А. Тарарухіна, М.І. Хавронюка, С. Д. Шапченка та інших вчених.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їхня достовірність. Ознайомлення з дисертацією і її авторефератом дає підстави стверджувати, що робота містить необхідні для такої наукової праці складові – критичний аналіз досягнень більшості попередніх дослідників цієї та суміжних проблем, опис методології, масштабний предметно-змістовний компонент, належну апробацію результатів дослідження. Судження й висновки ґрунтуються на емпіричній базі, яку складають: матеріали 117 кримінальних

провадженнь/кримінальних справ щодо кваліфікації множинності умисних вбивств; 2) статистичні дані Генеральної прокуратури України щодо кількості зареєстрованих протягом 2015-2019 рр. умисних вбивств.

Структура роботи, перелік і зміст розглянутих питань, винесені на захист положення свідчать і про **новизну дисертаційного дослідження**. В дисертації вперше розглянуто проблеми множинності злочинів при кваліфікації умисних вбивств.

Дисертант досить детально проаналізував законодавство про кримінальну відповідальність зарубіжних країн. Так, у КК Республіки Білорусь, регламентовано на рівні окремих кваліфікуючих ознак питання умисного вбивства двох і більше осіб, умисного вбивства вчиненого особою, яка раніше вчинила умисне вбивство, а також умисних вбивств пов'язаних з іншими злочинами. Аргументовано Скок С.Г. приходить до висновку, що кримінальне законодавство Казахстану, Киргизії, Азербайджану, Таджикистану має частковий збіг ознак у частині множинності умисних вбивств із кримінальним законодавством України, Білорусі, Вірменії, Молдови та РФ та регламентує це питання досить обмежено, очевидно більше покладаючись на теорію кримінального права.

Вперше у вітчизняній науці в дисертації запропоновано передбачити кримінальну відповідальність за умисне вбивство з корисливих мотивів поєднане із розбоєм, вимаганням, незаконним заволодінням транспортним засобом, бандитизмом; та за умисне вбивство, вчинене групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою, злочинною організацією.

Про новизну результатів дисертаційного дослідження свідчить позиція, що для виокремлення умисного вбивства у КК України та його видів, доцільно виходити із визначення основного безпосереднього об'єкту на який посягає цей злочин, а саме життя особи.

Заслуговує на увагу аргументація автора щодо правил кваліфікації умисного вбивства, передбаченого п. 13 ч. 2 ст. 115 КК України, як

повторного: повторність умисного вбивства, яке не пов'язаної із засудженням суб'єкта за раніше вчинений злочин потребує окремої кваліфікації першого умисного вбивства за тією статтею КК України, якою воно передбачене та кваліфікації наступного умисного вбивства вже як повторного, передбаченого п. 13 ч. 2 ст. 115 КК України; повторність умисного вбивства, яке пов'язане із засудженням суб'єкта за раніше вчинений злочин, потребує кваліфікації лише як повторного умисного вбивства, передбаченого п. 13 ч. 2 ст. 115 КК України.

Розділ 1 «Розвиток вітчизняного кримінального законодавства щодо множинності умисних вбивств та регулювання відповідальності за них в окремих зарубіжних країнах» присвячений історичному виміру інституту множинності злочинів та встановлення кримінальної відповідальності за множинність умисних вбивств при загальній тенденції до удосконалення, у вітчизняному кримінальному законодавстві. В ньому послідовно, повно представлено еволюцію цієї норми, яка зародилась ще у XVII столітті, отримало визначення у кінці XIX та удосконалилось у середині XX століття. Упродовж розвитку множинність злочинів досліджувалась у двох напрямках: 1) у межах вчення про призначення покарання; 2) у межах вчення про злочин.

Вдало автором представлено порівняльно-правовий аналіз інституту множинності злочинів та встановлення кримінальної відповідальності за множинність умисних вбивств. При цьому, автор наголошує, що особливої уваги для вивчення заслуговує КК Болгарії, який в окремому розділі «Множинність злочинів» містить порівняно велику кількість норм та встановлює у ньому і правила призначення покарання при вчиненні кількох злочинів.

Розділ 2 «Кваліфікація умисних вбивств при їх множинності» дисертації репрезентує цілісну систему наукової інформації щодо кваліфікації умисних вбивств при їх множинності. При цьому автор вірно

зазначає, що у чинному кримінальному законодавстві України відсутнє визначення множинності злочинів. Дане поняття розроблялося і розробляється наукою кримінального права. Але в кримінально-правовій доктрині поки що не вироблено єдиної характеристики множинності злочинів і найбільш поширеним є визначення множинності злочинів як вчинення особою кількох (двох або більше) одиничних злочинів, кожен з яких передбачений окремою кримінально-правовою нормою і зберігає своє кримінально-правове значення.

Заслуговують на увагу висновки автора що вчинення двох і більше умисних вбивств треба відрізнити від умисного вбивства двох і більше осіб: у першому випадку має місце множинність злочинів, а в другому – одиничний злочин. І кваліфікація цих злочинів здійснюється за різними пунктами ч. 2 ст. 115 КК України, хоча їх об'єктивна сторона при різночасності умисних вбивств взагалі співпадає в обох випадках.

У розділі автор зазначає, що при кваліфікації умисного вбивства з корисливих мотивів постійно виникають дискусії та складнощі щодо застосування відповідних кримінально-правових норм у контексті того чи можна так кваліфікувати, і чи за тими частинами КК України, якщо мова йде про поєднання цього виду умисного вбивства із розбоєм, вимаганням, бандитизмом, незаконним заволодінням транспортним засобом. Тому науково обгрунтованою можна вважати пропозицію дисертанта внести певні зміни у вітчизняне кримінальне законодавство, які могли б дещо урегулювати цю проблему, шляхом розробки нової редакції п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України яка б передбачала кримінальну відповідальність за умисне вбивство з корисливих мотивів поєднане із розбоєм, вимаганням, незаконним заволодінням транспортним засобом, бандитизмом.

У розділі 3 *«Спеціальні питання умисних вбивств при їх множинності»* дисертації сформовано спеціальні питання умисних вбивств при їх множинності. Варто підтримати Скок С.Г. у його баченні концепції

конкуренції кримінально-правових норм. Якщо злочин передбачено загальною і спеціальною нормами, сукупність злочинів відсутня і кримінальна відповідальність настає за спеціальною нормою. Прикладом спеціальної норми щодо ст. 115 КК України (умисне вбивство), як загальної норми, може бути ст. 379 КК України (посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя).

Органічним доповненням і послідовним продовженням зазначених доктринальних узагальнень постали теоретико-прикладні положення призначення покарання та широкого застосування ст.ст. 69 і 81 КК України. Варто погодитись із тим, що встановлення чітких критеріїв відповідальності за умисне вбивство, поєднане із іншими злочинами, а також правил її реалізації дозволить у цілому підвищити ефективність боротьби з даними суспільно небезпечним діянням, забезпечить дотримання основних принципів кримінального права, сприятиме стабілізації судової практики в частині призначення покарання за аналізований вид посягання.

Відтак, зроблені висновки та сформовані в межах цього розділу рекомендації, пропозиції слід визнати виваженими, обґрунтованими, такими, що враховують зарубіжний досвід та мають істотне значення для науки кримінального права в Україні та вітчизняної практики протидії умисним вбивствам.

Отже, можна зробити узагальнений висновок про те, що в дисертаційному дослідженні Скок С.Г. сформульовано і обґрунтовано систему нових положень як фундаментального, так і прикладного значення. Це свідчить про вельми суттєвий внесок автора у розвиток науки кримінального права і кримінально-превентивної практики.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. Результати дисертаційного дослідження певною мірою відображені в 7 публікаціях, з

яких: 4 – статті, опубліковані в наукових фахових виданнях України, 1 – стаття, опублікована у виданні іноземної держави, 2 – тези виступів на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях («Актуальні проблеми кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права» (м. Дніпро, 2018 р.); «Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє» (м. Харків, 2019 р.)). Отже, можна вважати, що результати дисертації опубліковані достатньо повно.

Автореферат дисертації за змістом є ідентичним самій дисертації. Питання в ньому розкриті з достатньою повнотою, належно репрезентують основні результати дослідження.

Важливість для науки і практики протидії злочинності одержаних автором дисертації результатів. Дисертація Скок С.Г. має теоретико-прикладний характер. Тому її значення може бути виявлене як в сфері подальших наукових досліджень, так і на практиці.

Основні наукові результати, отримані автором, можуть бути використані для подальшої розробки наукових проблем проблеми множинності злочинів при вчиненні таких найбільш небезпечних для суспільства в цілому і громадян зокрема злочинів, як умисні вбивства; при викладанні курсів «Кримінальне право» та «Кваліфікація злочинів», похідних від них спеціальних курсів.

Рекомендації щодо використання одержаних автором дисертації результатів. Використання одержаних в дисертації результатів може бути здійснено шляхом вирішення питань множинності злочинів при кваліфікації умисних вбивств – від правотворчості, до правозастосування за визначеними напрямками. Виходячи з того, що при кваліфікації умисного вбивства з корисливих мотивів постійно виникають дискусії та складнощі щодо застосування відповідних кримінально-правових норм у контексті того чи можна так кваліфікувати, і чи за тими частинами КК України, якщо мова йде про поєднання цього виду умисного вбивства із розб'єм, вимаганням,

бандитизмом, незаконним заволодінням транспортним засобом. Також законодавство та судова практика для позначення двох форм співучасті (групи осіб та організованої групи) у п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України використовує назву лише першої із них, а такі форми співучасті як група осіб без попередньої змови та злочинна організація взагалі не відображені у кваліфікуючих ознаках умисного вбивства. Саме тому результатом дослідження стала обґрунтована пропозиція внести зміни у законодавство про кримінальну відповідальність до ч. 2 ст. 115 КК України.

Позитивно оцінюючи науково-теоретичну і практичну значимість дисертаційного дослідження Скок Н.Г., його наукову новизну та можливість використання пропозицій і рекомендацій для вдосконалення чинного законодавства, практики його застосування, необхідно зазначити, що робота не позбавлена окремих дискусійних, а також неоднозначних положень, що вимагають додаткової аргументації в процесі захисту, а саме:

1. Перш за все, це стосується генези кримінального законодавства України щодо відповідальності за умисне вбивство. Автором обрана періодизація законодавства України, яка враховує специфіку відповідних історичних періодів розвитку української держави: період Київської Русі (X-XII ст.ст.); період польсько-литовського панування та козацька доба (XIV-XVII ст.ст.); період перебування України у складі Росії та Польщі (XVII-XVIII ст.ст.); період перебування України у складі Російської імперії та Австро-Угорщини (XIX ст. – 1917 р.); радянський період (1917-1991 рр.). Дослідження починається з перших правових пам'яток X ст., таких як договори Олега (911 р.) та Ігоря (945 р.) з греками, Устава Ярослава Мудрого, в яких прослідковується лише започаткування кримінально-правових понять злочину та покарання. Після татаро-монгольської навали на теренах України поступово почали діяти правові системи спочатку Литви та Польщі, а потім і Московії (Росії). Поряд з цим в цей період продовжувалося використовуватися звичаєве право та статутне право («Руська правда»). аналізується період перебування України в складі Російської імперії та Речі

Посполитої (С. 25,26). Дисертант робить акцент на відповідних пам'ятках історії (Судебниках 1497 та 1550 рр., Соборне Уложення) де закріплено відповідальність за вбивство, вчинене поряд з іншими злочинами. Нажаль, поза увагою автор, залишає такий важливий етап розвитку української державності як перебування у складі Великого князівства Литовського (середина XIV ст. – 1569 р.). У цей час приймаються Литовські статuti 1529, 1566 та 1588 років, в яких детально регламентовано важливі правові питання тих часів. Так, у I Литовському статuti (1529 р.), були виокремлені злочини проти життя. Норми Литовського статuti 1566 р. привели у відповідність до чинного польського права, результатом чого стало прийняття у 1588 р. III Литовського статuti, положення якого діяли і на українських землях. У цих пам'ятках було визначено відповідальність за різні види вбивств, у тому числі поєднані зі звалтуванням, розбоям тощо.

Вважаю, що праця значно виграла б, якби дисертант у процесі дослідження витоків становлення норми про кримінальну відповідальність за умисне вбивство *проаналізував вказані пам'ятки та висловив власну думку з приводу їх трансформації у подальшому.*

2. У підрозділі 1.2. «Відповідальність за множинність умисних вбивств у законодавстві окремих зарубіжних країн» головним критерієм для порівняльного аналізу кримінального законодавства відповідних країн, дисертант, обрав повноту та ефективність кримінально-правових норм щодо множинності умисних вбивств, а також відповідну правову близькість у контексті історичного формування та пріоритетів сучасного розвитку України. Ефективність – це оціночне поняття. Між тим, у тексті дисертації відсуне дослідження елементів, критеріїв ефективності кримінально-правових норм зарубіжних країн. *Роз'яснення та конкретизація критеріїв ефективності відповідних кримінально-правових норм може бути представлена під час публічного захисту.*

3. Питання кваліфікації множинності злочинів при кваліфікації умисних вбивств автор вдало розкриває крізь призму судової практики, висвітлює проблемні елементи, особливості кваліфікації при ідеальній, реальній сукупності та при конкуренції кримінально-правових норм. Але, приклади датуються 2004-2009 роками, що свідчить про помилки та проблеми у кваліфікації умисних вбивств 10-річної давнини. *Бажано у процесі захисту пояснити відсутність практики останніх років.*

4. У підрозділі 3.1 «Кваліфікація умисних вбивств при конкуренції кримінально-правових норм» автор наголошує, що для «правильної кваліфікації діяння необхідно вибрати ту з конкуруючих норм, яка найбільш правильно описує основні характеристики діяння, відображає його суттєві властивості». Крім того, дисертант, правильність кваліфікації діяння пов'язує із «необхідністю вибрати саме ту з конкуруючих норм, яка найбільш правильно описує основні характеристики скоєних суспільно небезпечних дій». Властивості, характеристики суспільно-небезпечного діяння можуть залежати від ситуації, обстановки. Також, вони можуть бути пов'язані з цілями і мотивами злочину, роллю винного, його поведінкою під час або після вчинення злочину, а також іншими обставинами, які впливають на ступінь суспільної небезпеки злочину. *Бажано навести приклади та критерії як обирати з конкуруючих кримінально-правових норм «суттєві властивості» та найбільш «правильний опис».*

5. У підрозділі 3.2. «Проблеми призначення покарання при множинності умисних вбивства» дисертант слушно зазначає, що відповідальність особи, що скоїла вбивство, поєднане з іншими злочинами, повинна обмежуватися значно жорсткішими межами, ніж це позначено в чинній редакції ч. 2 ст. 115 КК України. При цьому пропонується «при встановленні покарання у виді позбавлення волі за просте вбивство (ч. 1 ст. 115 КК України) терміном від семи до п'ятнадцяти років санкція кваліфікованого складу повинна визначати рамки цього виду покарання

строком від чотирнадцяти до двадцяти років». З даною пропозицією можна погодитись за умови більшої аргументації меж покарання «від 14 до 20 років». Крім того, серед задач дослідження автор визначає «встановлення проблем призначення покарання при множинності умисних вбивств», а не дослідження розмірів (термінів) позбавлення волі, як превентивної складової чи доцільності, відповідності вчиненому суспільно небезпечному діянню та небезпечним наслідкам.

6. Характеризуючи проблеми призначення покарання та межі відповідальності, дисертант зазначає, по-перше, що «надмірна довіра законодавця до правозастосовних органів у частині призначення покарання за вбивства неминуче провокує нестабільність судової практики, формування якої опиняється під впливом суб'єктивних факторів», по друге, «правозастосовні органи під час однієї й тієї самої кваліфікації діяння можуть призначати покарання, розміри яких значно відрізняються один від одного, не є нормальною. В усякому разі, говорити про об'єктивність судового розсуду вже не можна». Необхідно аргументувати чому автор висловлює сумніви щодо довіри до правозастосовних органів при призначенні покарання. Адже відсутність об'єктивності, автор аргументує лише розмірами санкції ст.115 КК України.

7. Пропонуючи обмеження на можливість застосування ст.ст. 69, 81 КК України, автор вважає, що це зробить роботу судів більш контрольованою і обмеженою рамками закону. Незалежність судової гілки влади обумовлена відсутністю підконтрольності діяльності судів при здійсненні правосуддя. З дослідження незрозуміло чим обумовлено прагнення обмежити та контролювати діяльність правозастосовних органів у процесі призначення покарання. Бажано під час захисту конкретизувати свою позицію щодо обмежень та контролю.

Наведені зауваження у своїй більшості мають дискусійний характер та в цілому не знижують якості здійсненого Скок С.Г. дослідження.

На підставі викладеного вважаю, що дисертація **Скок Сергія Георгійовича** за темою «Проблеми множинності злочинів при кваліфікації умисних вбивств», відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013р. № 567, а її автор заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент:

професор кафедри адміністративного і
кримінального права
Дніпровського національного університету
ім. Олеся Гончара,
доктор юридичних наук, доцент

Н.С. Юзікова

Підпис Юзікової Н.С. засвідчую:

Про ректор (Оковичів С.І.)

2020 р.